

УДК 378.014.5.25

<http://doi.org/10.5281/zenodo.2537780>

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИКИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

І.В. Попій

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Предметом дослідження є політика академічної мобільності як на рівні держави, так і освітнього закладу як державного інституту. У статті проведено аналіз новітніх світових тенденцій розвитку академічної мобільності, що здатні змінити баланс між внутрішньою і зовнішньою академічною мобільністю учасників освітнього та наукового процесів, адміністративного персоналу вищої школи; імпортом та експортом послуг у міжнародному освітньо-науковому просторі, спричинити появу нових форм і способів академічних взаємодій.

Ключові слова: академічна мобільність, політика академічної мобільності, університет світового класу, людський капітал.

НОВЕЙШИЕ ТЕНДЕНЦИИ ПОЛИТИКИ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ

И.В. Попий

Предметом исследования является политика академической мобильности как на уровне государства, так и образовательного учреждения как государственного института. В статье проведен анализ новейших мировых тенденций развития академической мобильности, которые могут изменить баланс между внутренней и внешней академической мобильностью участников образовательного и научного процессов, административного персонала высшей школы; импортом и экспортом услуг в международном образовательно-научном пространстве; привести к появлению новых форм и способов академических взаимодействий.

Ключевые слова: академическая мобильность, политика академической мобильности, университет мирового класса, человеческий капитал.

NEW TRENDS ACADEMIC MOBILITY POLICY

I. Popiy

Traditionally, the education system ensures the preservation and reproduction of the fundamental values of society, supports its sustainable development and prepares the necessary changes. The subject of the study is the policy of academic mobility both at the state level and at an educational institution as a state institution. The article analyzes the latest world trends in the development of academic mobility that are able to change the balance between in tern a land external academic mobility of participants in educational and scientific processes, administrative staff of higher education, import and export of services in the international educational and scientific field.

The analysis of the processes taking place in the field of internationalization of the educational sector shows a number of trends in academic mobility:

1) slowing down the processes of academic mobility, which is related to the reorientate on of national educational systems to financing internal markets of educational services, with the establishment of partner international relations; 2) the impact of «symbolic capital» (according to Bourdieu) of countries and higher education institutions on international mobility; 3) the emergence of new forms and methods of academic mobility; 4) lack of official statistics to establish correlation dependencies in the mechanisms of forming the policy of academic mobility and its impact on the quality of human resources in Ukraine. Taking in to account the uniqueness of measurements / specificities of human resources as a phenomenon of cultural capital, we propose to further explore a setoff value orientations, educational practices and migratory sentiments of citizens of the countries-leaders and Ukraine with the purpose of correlation analysis.

Key words: *academic mobility, policy of the academic mobility.world-class universities, human capital.*

Постановка проблеми. Традиційно система освіти забезпечує збереження та відтворення засадничих цінностей суспільства, підтримує його стійкий розвиток і готує необхідні зміни. Особливою, на наш погляд, мірою це стосується вищої освіти, яка покликана сприяти формуванню інтелектуальної еліти, забезпечувати суспільство спеціалістами, які на гідному рівні зможуть ставити й вирішувати завдання розвитку, впровадження інновацій, адекватно відповідати на сучасні виклики глобального світу. Навчання, стажування та дослідницька робота чи-то за кордоном, чи в географічно іншому освітньому закладі збагачує індивідуальний досвід людини, надає їй можливість дізнатися більше про інші моделі створення та поширення знань, культурного обміну.

Розвиток академічної мобільності пов'язаний як із питаннями євроінтеграції України, так і з загальними реформами у вищій освіті, спрямованими на її інтернаціоналізацію. Тим не менш, питання забезпечення конкретних заходів і механізмів на рівні держави, її інститутів, що мають на меті збільшення частки студентів та науково-педагогічних із досвідом навчання та стажування за кордоном, не є достатньо дослідженим.

Аналіз актуальних досліджень. Процес впливу держави, її інституцій вищої освіти на вдосконалення людських ресурсів відображено в роботах фундаторів теорії людського капіталу Т. Шульца і Г. Беккера, а також їх послідовників М. Блауга, Дж. Мінцера, Е. Денісона, Дж. Кендрика та ін. Численні дослідження переконливо показали, що класифікація країн за

рівнем їх економічного розвитку у вирішальній мірі визначається якістю людського потенціалу. При цьому важливою особливістю таких досліджень, на думку науковців, є необхідність органічного поєднання двох взаємопов'язаних чинників погляду на людину – «як на головний ресурс економічного розвитку нового типу, а також – як на мету цього зростання» (Хромов, 2009, с. 141).

Оцінці різних сторін характеристик, властивих людському капіталу, присвячено роботу одного з найбільш впливових соціологів ХХ ст. – П. Бурдьє, який, зокрема, відзначав: «Капітал, в залежності від галузі, в якій він функціонує, і ціни більш-менш серйозних трансформацій, які є передумовою його ефективної дії в даній сфері, може виступати у трьох основних іпостасях: економічного капіталу, який безпосередньо і прямо конвертується у гроші й інституціоналізується у формі прав власності; культурного капіталу, який за певних умов конвертується в економічний капітал і може бути інституціалізованим у формі освітніх кваліфікацій; соціального капіталу, утвореного соціальними зобов'язаннями («зв'язками», connections), який за певних умов конвертується в економічний капітал і може бути інституціалізованим, наприклад, у формі аристократичного титулу (2005, с. 60). Із цих груп капіталу П. Бурдьє виокремив так званий «символічний капітал», яким позначив будь-який вид капіталу (економічний, культурний або соціальний), що має особливе визнання у суспільстві. Частіше за все до нього відносять престиж, репутацію і честь (Жабін, Казьміна та Василюк, 2018, с. 141). Запропоновані науковцем принципи розподілу форм капіталу фахівці використовують для систематизації і групування напрацьованого у галузі досліджень людського капіталу і натепер.

Стійкий людський розвиток вимагає соціально орієнтованого зростання, але також вимагає того, щоб люди мали політичну, економічну, соціальну свободи, рівні можливості, свободу пересування, реалізації творчих здібностей, гарантії прав людини, зокрема освітніх. Під «культурним

капіталом» П. Бурдье розуміє можливість здобуття освіти (загальної, професійної, спеціальної) та відповідного диплома, а також включає той культурний рівень індивіда, який йому дістався у спадок від сім'ї та засвоєний ним у процесі соціалізації (2005, с. 65). Людина повинна брати участь в усіх процесах, які формують сферу її життєдіяльності.

Аналізу викликів і позитивних тенденцій для розвитку людського капіталу України в результаті посилення позицій академічної мобільності студентів та викладачів, якісним ознакам сучасного учасника мобільності присвячені дослідження А. Мокій та І. Лапшиної, а також О. Кислової і Л. Сокурянської.

Уявлення українського студентства про власне майбутнє є важливим способом самопізнання та самоствердження молоді, свідченням її небайдужості до власної долі, спроможності самостійно формувати та втілювати життєві та громадянські стратегії, що містять певні уявлення про значущість вищої освіти, установку на отримання фаху, загальну обізнаність у ситуації на ринку праці, громадянськість тощо. Зміст і вектори стратегій студентства аналізуються у працях таких вітчизняних науковців, як В. Андрущенко, В. Бакіров, В. Бех, В. Вашкевич, В. Воронкова, Е. Герасимова, Д. Дзвінчук, В. Євтух, О. Кивлюк, С. Клепко, Н. Кочубей, С. Крилова, С. Кримський, В. Кремень, М. Култаєва, С. Куцепал, Л. Мельник, М. Михальченко, В. Пазенок, С. Подмазін, В. Покась, Т. Розова, В. Савельєв, Д. Свириденко, Н. Скотна, В. Скотний, О. Скубашевська, Л. Панченко, С. Черепанова, А. Ярошенко та ін. Ці та інші дослідники переконливо характеризують студентство як освічену й активно налаштовану соціальну групу, здатну впливати на національне майбутнє країни, бути активною складовою громадянського суспільства. Академічна мобільність збагачує національну культуру і збільшує освітній і професійний досвід її учасників, являє собою істотний фактор системних змін через безпосереднє поширення досвіду, сприяє громадянським ініціативам молоді.

Останнім часом у публічному науковому дискурсі фокус уваги дослідників академічної мобільності є зміщений. Активним є обговорення проектів академічної доброчесності, артикульовано пошук шляхів забезпечення якісної освіти, яка відповідала б міжнародним стандартам та впливала на якісні показники «культурного капіталу» країни, а також питання надання освітніх послуг іноземним громадянам.

Метою статті є визначення новітніх світових тенденцій державного забезпечення академічної мобільності, що найближчим часом впливатимуть на процеси стратегічного визначення країн у галузі освітньої політики в цілому і розвитку академічної мобільності, її нових форм і функцій зокрема.

Беззаперечною уявляється необхідність стратегічного планування бажаних результатів політики держави, як у галузі освіти – вищої у тому числі, – так і в реалізації інших державних програм. Питання щодо державного нормативно-інституційного забезпечення та підтримки комплексу заходів власне політики академічної мобільності, її стратегії розвитку в умовах трансформаційних політичних, економічних і соціокультурних процесів багато в чому залишається для України відкритим.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на певну унормованість державно-правових актів, останній з яких датовано 2015 роком (Урядовий портал, 2015), показник участі у програмах академічної мобільності українського студентства та науковців залишається невисоким, за даними громадських організацій. До речі, ані Статистичний збірник «Вища освіта України» у 2017 році (Державна служба статистики України, 2017), ані офіційні сайти структурних підрозділів Міністерства освіти і науки України, що провадять діяльність з популяризації (як мінімум) різних видів академічної мобільності, таких даних не надають. Офіційна статистика в Україні про масштаби та географію академічної мобільності або про характеристики людського капіталу, якими може збагатитися чи втратити наша країна з активним включенням в академічну мобільність, публічно практично відсутня.

Проте, у діяльності закладів вищої освіти, які бажають вижити в умовах жорсткої конкуренції і які мають за ціль – пройти міжнародну сертифікацію, дослідники визначають вагомими такі процеси:

– перехід до комплексної оцінки діяльності освітніх закладів, які поєднують процедури ліцензування, акредитації і показники наявності та ефективності внутрішніх систем контролю якості освіти;

– широке розповсюдження в закладах вищої освіти заходів зі створення, впровадження і сертифікації внутрішніх систем управління якістю відповідно до вимог міжнародних стандартів з менеджменту якості серії ISO 9001 та інших моделей менеджменту якості;

– інтернаціоналізація і гармонізація освіти, у тому числі і за критеріями якості, за іншими системами освіти (в межах Болонської декларації) з метою залучення додаткових внутрішніх споживачів і виходу на міжнародні ринки освітніх послуг (Косарєв та Дядько, 2010, с. 183).

У дослідженні «Створення університетів світового рівня» Джаміль Салмі спробував відповісти на питання: «Що значить бути університетом світового класу?». Науковець наводить перелік двадцяти кращих університетів світу за результатами міжнародних рейтингів 2008 року (рейтинг «Таймс» і Шанхайський рейтинг) і робить висновок, що «в основі видатних результатів цих ЗВО (висока репутація випускників, сучасні 232 наукові дослідження і їх впровадження) лежать три взаємопов'язані фактори: а) висока концентрація талантів (викладачів і студентів), б) достатня кількість ресурсів для створення сприятливих умов навчання і проведення випереджаючих наукових досліджень і в) структура управління ЗВО, яка сприяє розвитку стратегічного планування, інноваціям і гнучкості, що дозволяє приймати рішення і керувати ресурсами без бюрократичних перешкод» (Салми, 2009, с. 7). Наведені дані свідчать про те, що в університетах світового класу високою є питома вага студентів і викладачів з інших країн (у Гарвардському університеті 19% студентів-іноземців, у Стенфордському університеті – 21%, в Колумбійському – 23%. У Гарварді

частка викладачів із зарубіжних країн становить приблизно 30%, в Оксфорді та Кембриджі відповідно – 36 і 33%) (Салми, 2009, с. 22).

На жаль, в Україні не впроваджено програм державного фінансування наукових та освітніх проектів, пов'язаних із міжнародними академічними обмінами, тому переважна більшість українських студентів та науковців здійснюють навчальні та наукові поїздки до закордонних закладів вищої освіти або отримавши грант, або за умов фінансування програм академічної мобільності, або за власний кошт. Джерелами фінансування виступають міжнародні програми Європейського Союзу, як-от: Темпус, Еразмус Мундус, Еразмус +, ДААД (Німеччина), Жан Моне, Марія Кюрі (Національний Темпус, 2018; National Office Erasmus+UA, 2018; Deutscher Akademischer Austauschdienst German Academic Exchange Service, 2018), «Горизонт 2020» (Horizon 2020/H2020) (European Commission, 2018), програми Міжнародного Вишеградського фонду (Visegrad Fund, 2018) (Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина) і Фонду Ернста Шерінга (Schering Stiftung, 2018) (Німеччина), а також програми академічного та професійного обміну, фінансовані США, що здійснюються через партнерські організації: – American Councils – Американські Ради з міжнародної освіти (2018), Fulbright Office (2018), та ін..

Грантодавцями може надаватися повна стипендія (fullscholarship, fellowship чи grant), часткова (partscholarship) або вона є непередбаченою. Повна стипендія покриває плату за навчання (tuitionfee, у випадку, якщо у країні є встановленою плата за навчання для іноземців), житло, харчування, страховку, кишенькові, інколи навіть на подорож. Сума, яку надає грант, обчислюється відповідно до мінімальних стандартів проживання у країні, яка приймає учасника академічного обміну.

За результатами досліджень аналітичного центру CEDOS кількість українців в іноземних університетах в минулому навчальному році склала 66,668 тис. осіб, щоправда, питома вага студентів короткотривалих програм не з'ясувалася (Стадний, 2017). Найпопулярнішими для навчання українських студентів країнами, як і раніше, залишаються Польща,

Німеччина, Росія, Канада, Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція та Угорщина. У цих країнах система фінансування вищої освіти різниться, немає єдиного підходу до встановлення плати за навчання навіть для громадян, не говорячи про іноземців (Лисак, 2016, с. 66). Студенти мають можливість вибору країни з платою за навчання, яка їм підходить або ж претендувати на стипендії та гранти, враховуючи додаткові витрати. Студентам із більш розвинених країн легше отримати доступ до стипендій або державних кредитів, в той час як студентам з менш розвинених країн доводиться самим піклуватися про фінансування своєї освіти.

В одному з останніх інтерв'ю Інтернет-виданню PIE News представник команди освітньої розвідки Британської ради Зейнаб Малік оприлюднила певну тенденцію, що була акцентована дослідниками British Council's у співпраці з Oxford Economics. Обробивши дані ООН / ЮНЕСКО з 56 країн вищої освіти, науковці дійшли висновку: щорічне зростання студентів, які виїжджають, прогнозується в середньому на 1,7 відсотка до 2027 року, що менше за 5,7 у період 2000–2015 років (The Pie News, 2018). Така ситуація, головним чином, пов'язана зі скороченням кількості людей, які підлягають третьому віку (авт. похилому), і місцевим/національним інвестиціями у вищу освіту. У звіті науковців зазначено, що місцеві інвестиції у вищу освіту є одним із головних факторів, який здатний змінити моделі глобальної мобільності, – сприяти створенню новітніх форм організації соціального життя, що кидають виклик традиційним.

«Визначені студентами якості освіти розширилися, вони включають витрати та рентабельність інвестицій, права на працевлаштування та права на працю... Одночасно країни інвестують у місцеве якісне забезпечення вищої освіти, пропонуючи студентам різноманітний вибір і створюючи конкуренцію за традиційні призначення» (The Pie News, 2018). На переконання команди дослідників British Council's й Oxford Economics, найбільш суттєво процеси уповільнення академічної мобільності відбудуться у країнах, «які є найбільш активні у формуванні галузі і знаходяться на

перших 10 традиційних вихідних ринках країн, – це такі, як: США та Великобританія та ін.» (The Pie News, 2018). На думку науковців, «інститути повинні не тільки модифікувати свої вихідні ринки, а й режими їх доставки, і вкладати кошти у партнерські зв'язки, моделі транснаціональної освіти та дистанційні моделі для глобальної взаємодії» (Національний Темпус / Еразмус +, 2018).

То чому ж показники української мобільності так повільно йдуть вгору? Серед причин може бути й боротьба з відтоком людських ресурсів. Хоча примітним є те, що будь-який вид академічної мобільності принципово відрізняється від освітньої міграції. Ключовими характеристиками мобільності можна вважати збалансованість і чіткий фокус, які й детермінують основні етапи процесу мобільності: 1) висновок двостороннього партнерства та інших нормативних домовленостей, 2) вияв усвідомленої необхідності в підвищенні кваліфікації академічних кадрів і студентів, 3) визначення головних параметрів (фокус-вектор-час) академічної мобільності, 4) переміщення в цільове середовище і процес діяльності, 5) реінтеграція у вихідне середовище і 6) аналіз результатів та зворотний зв'язок (Теперик, 2010, с. 312). Іншими словами, академічна мобільність завжди пов'язана з конкретними навчальними або науково-дослідними установами та спрямована на підвищення кваліфікації конкретного академічного працівника або студента.

Одне з останніх досліджень, в коло уваги якого потрапили питання, пов'язані з новими тенденціями розвитку академічної мобільності, доводить, що «студентам з країн та університетів периферії важко отримати доступ до ядра глобальної академічної системи» (The Pie News, 2018). У ході дослідження – а це перший експеримент із вивчення впливу «символічного капіталу» (за Бурдьє) на міжнародну мобільність – командою Ю. Герхардса відправлено фіктивні заявки у докторантуру до 399 професорів соціології по всій Німеччині. Дослідники відібрали чотири університети: Єльський та Пенсільванський державний університети США, Національний університет

Сінгапуру та В'єтнамський національний університет. Зі 199 заявок двох університетів США 47% отримали позитивну відповідь, порівняно з 29% заяв від двох азійських університетів. Відмінності особливо помітні між Єлем та двома університетами Азії. Єльський університет набрав найвищий показник, з 51% позитивних відповідей. Показово, що Національний університет Сінгапуру, високопоставлений рейтинговий університет, не отримав більше позитивних відповідей. «Символічний капітал, пов'язаний із системою вищої освіти країни, більш актуальний, ніж репутація окремого університету, що, у свою чергу, є більш важливим, ніж навчально-наукова якість кафедри», – попереджає це дослідження (The Pie News, 2018).

Проте, на думку дослідників, дискримінація, заснована на науковій репутації всієї країни, може претендувати на «найнижчу ступінь легітимності, як прокурор для академічних можливостей кандидата». Результати дослідження вказують на появу «глобальної академічної кастової системи» з елітними університетами в основних країнах, таких як США та Великобританія.

Досвід академічної мобільності під час навчання може змінити ставлення до академічного середовища. «Ті, хто жив, навчався і працював за кордоном, може бути більш відкритим та краще інформованим про систему вищої освіти в інших країнах», – підсумовує Ю. Герхардс (The Pie News, 2018).

Тож, «символічний капітал» українського освітнього простору посилюють: відсутність системних підходів до інтернаціоналізації освіти та чіткої виваженої стратегії її розвитку; академічна мобільність як «вагомий чинник процесів інтернаціоналізації», закладена номінативно, неадаптована і нерегульована з боку процедур і механізмів її забезпечення; низький рівень і немасовість володіння англійською потенційними учасниками академічних програм та ін.

Україна поки не ввійшла в число загальноновизнаних країн-імпортерів учасників академічної мобільності. Триває роками політична і економічна

нестабільність, низький рівень життя такі соціально-політичні умови не можуть бути привабливими для студентів з інших країн ані у короткострокових, ані довгострокових програмах, і в першу чергу з Європи, США, Канади, Японії. Таким чином і до сьогодні, академічна мобільність націлена на формування єдиного європейського простору вищої освіти, відповідно до тлумачення найважливіших документів Болонського процесу, для України має дещо односторонній характер.

Слід зауважити, що українська освіта продовжує нарощувати можливості з підготовки фахівців для зарубіжних країн, іноземним студентам пропонують широкий спектр спеціальностей у різних галузях знань. В Україні більше 240 закладів вищої освіти, які щорічно навчають студентів із більш ніж 150 країн світу (Український державний центр міжнародної освіти, 2018). Україна є активним реципієнтом освітніх послуг на міжнародному ринку. Серед нагальних питань, яким приділяється увага на національному рівні урядування, – теми пленарних засідань Першого Українського форуму міжнародної освіти, 22-23 березня 2018р., організований Українським державним центром міжнародної освіти та Міністерством освіти і науки України: «Забезпечення якості вищої освіти в Україні: стратегії та перспективи», «Міжнародний досвід інтернаціоналізації вищої освіти», «Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: іноземні студенти та програми академічних обмінів», «Академічна доброчесність: глобальний контекст та національна потреба», «Робота із іноземними випускниками: досягнення та перспективи», «Проблеми забезпечення якісної дистанційної освіти для іноземців» (УДЦМО, 2018).

Така ситуація не змінює факт, що впровадження в систему вищої освіти України академічної мобільності має неоціненне значення для її модернізації й інтеграції як у Європейський простір вищої освіти, так і світовий академічний простір. Хоча Україна не є членом Європейського Союзу, вона тісно співпрацює з його керівними органами в усіх галузях, і найдовше – у галузі науки й освіти. Очевидно, що і для України головне завдання полягає в

тому, щоб зробити академічну мобільність більш збалансованою між різними країнами-учасниками, створити такі умови, за яких українські студенти виїжджатимуть за кордон для того, щоб розширити свої професійні можливості й інтелектуальний капітал і в перспективі конвертувати в економічний розвиток своєї країни.

Академічна мобільність визнана ваговою складовою Європейського простору вищої освіти, а розвиток механізмів міжнародного академічного визнання – найважливішим елементом забезпечення мобільності. Головними інструментами здійснення і розширення мобільності встановлено: систему європейського трансферного кредиту (ECTS); положення Лісабонської Конвенції; загальноєвропейський Додаток до Диплома; досвід і потенціал національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності та Мережі ENIC (Європейська мережа національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності), що охоплює понад 50 країн і має координуючі органи та постійну on-line конференцію.

Зазвичай, немає стандартного інструменту, який може допомогти у визначенні обсягу оптимального рівня академічної мобільності. Утім, аналіз тенденцій розвитку мобільності може сприяти формулюванню збалансованої політики у галузі людського капіталу.

Згідно з дослідженням Організації економічного співробітництва та розвитку найбільш мотиваційними факторами мобільності вчених і аспірантів виступають: кар'єрне зростання (88% опитаних), репутація роботодавця (74%), доступ до передових технологій (73%), фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (70%), професійна мережа (68%), можливості трудової/підприємницької діяльності (56%), зарплата (54%), пригоди (49%), освіта (46%) (Avveduto, 2010, с. 290). Чинниками, що сприяють такій мобільності визначені: академічні фактори (міграція – 43,9%, повернення – 27,5%), інші фактори, пов'язані з роботою і працевлаштуванням (міграція – 30,9%, повернення – 23,6%) та сімейні (міграція – 15%, повернення – 20,6%) (Auriol, Misu and Freeman, 2013, с. 40).

У країнах Європейського Союзу найбільший вплив академічних факторів на виїзд учених і аспірантів з Португалії (64,1%), Іспанії (54,1%) та Мальти (46,6%), а найчастіше повертаються учені й аспіранти у Болгарію (58,7%), Португалію (39,1%) та Угорщину (39,0%), найбільш привабливими для учених залишаються США і Канада (Стрюк, Семеріков та Стрюк, 2015, с. 47-48).

У статті «Міграційні наміри молодих учених НАН України: за даними соціологічного опитування 2017 року» автори наводять дані соціологічного опитування 287 молодих учених із 14 відділень і 3 установ при Президії НАН України, за якими важливість впливу наукової мобільності на дослідження оцінена респондентами у 3,58 бали за п'ятибальною шкалою. Перші місця за рівнем наукового інтересу до ряду регіонів світу посідають західні європейські країни (77%), США та Канада (71,4%) – очевидно завдяки потужним економікам та високому рівню розвитку науки. Китай, Індія, Японія (26,1%) цікавлять понад чверть респондентів, незважаючи на культурні відмінності. РФ та країни СНД (16,7%) менш привабливі через політичні обставини та нижчий рівень оплати праці (Жабін, Казьміна та Василюк, 2018).

Аналіз міграційної статистики та огляд розвитку основних міграційних процесів представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні (Visegrad Fund, 2018) містить дані щодо академічної міграції, не враховуючи впливу, що завдає цим процесам власне академічна мобільність. Відсутність даних, офіційних у тому числі, стосовно міграційних процесів, пов'язаних з академічною мобільністю студентства, науково-педагогічного складу та адміністративних одиниць закладів вищої освіти свідчить про несформованість державної політики у цій галузі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Останні десятиліття одним із ключових чинників трансформації освіти продовжує бути її інтернаціоналізація, що набуває особливого значення в умовах розвитку міжнародної економічної, соціальної та культурної інтеграції. Очевидним є

те, що наряду з існуванням загальних принципів і тенденцій у забезпеченні академічної мобільності, її законодавчої та нормативно-правової бази, відповідності міжнародним зразкам країн-лідерів, національні освітні системи мають ряд характерних особливостей з процесів модернізації системи освітніх інституцій, вдосконалення і підвищення якості освітніх послуг, створення умов для формування сприятливих умов для розвитку людського ресурсу.

Таким чином, аналіз процесів, які відбуваються у сфері розвитку інтернаціоналізації освітньої галузі, показує низку тенденцій щодо академічної мобільності:

1) уповільнення процесів академічної мобільності, що науковці пов'язують із переорієнтацією національних освітніх систем на фінансування внутрішніх ринків освітніх послуг з встановлення партнерських міжнародних взаємин;

2) впливу «символічного капіталу» (за Бурдьє) країн та вищих освітніх закладів на міжнародну мобільність;

3) поява нових форм академічної мобільності;

4) брак офіційних статистичних даних для встановлення кореляційних залежностей між механізмами формування політики академічної мобільності та їх впливів на якість людського ресурсу в Україні.

Мобільність студентства, науково-педагогічного складу та адміністративних одиниць закладів вищої освіти може суттєво вплинути на функціонування закладів освіти, навіть поставити питання про доцільність підтримки певних галузей підготовки на базі закладів окремо взятої країни. Водночас студентська мобільність створює такі можливості для використання наявного освітнього та наукового потенціалу країни, вміле використання яких сприяє зростанню конкурентоспроможності всієї країни. Завдання держав щодо включення в інтенсивний розвиток глобального ринку освітніх послуг на сьогодні вбачається одним з найбільш нагальних як у сфері полікотворчих процесів, так і у світовій економіці. Важливим з точки

зору механізмів формування політики академічної мобільності є спроможність її впливу на якість людського ресурсу в Україні. Враховуючи унікальність вимірювань, особливостей людського ресурсу, як феномену культурного капіталу, в подальшому уявляється доцільним дослідити ціннісні орієнтації, освітні практики та міграційні настрої громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдые, П., 1993. Социальное пространство и символическая власть. *THESIS: Теория и история экономических и социальных институтов и систем*, 2, с. 137–150.
2. Бурдые, П., 2005. Формы капитала. *Экономическая социология*, 3, с. 60–74.
3. Державна служба статистики України, 2017. «Вища освіта в Україні». *Статистичний збірник*. [online] Доступно: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm [Дата звернення 15 березнь 2018].
4. Жабін, С., Казьміна, О. та Василюк, О., 2018. *Міграційні наміри молодих учених НАН України: за даними соціологічного опитування 2017 року*. [online] (Останнє оновлення 24 січня 2018) Доступно: <https://commons.com.ua/ru/migracijni-namiri-molodih-uchenih/> [Дата звернення 15 березнь 2018].
5. Косарев, В.М. та Дядько, Є.А., 2010. Академічна мобільність як складова міжнародної сертифікації вищого навчального закладу. В: В.И. Астахова и др. редкол., *Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины: Материалы Международной. научно-практической конференции*. Харьков, Украина, 16-19 ноября 2010. Харьков: Изд-во НУА.
6. Лисак, О.Б., 2016. Фінансування програм мобільності майбутніх фахівців економічного профілю в Україні та ЄС. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 2, с. 65–70.
7. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні, 2016. *Міграція в Україні: факти і цифри*. [online] Міжнародна організація з міграції (МОМ). Доступно: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf [Дата звернення 15 березнь 2018]
8. Національний Темпус / Еразмус + офіс в Україні, 2018. *Національний Темпус / Еразмус+офіс в Україні*. [online] Доступно: <http://tempus.org.ua/> [Дата звернення 15 березнь 2018].
9. Салми, Дж., 2009. *Создание университетов мирового класса*. Перевод с английского Т. М Королева. Москва: Весь Мир.
10. Стадний, Є., 2017. *Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи*. [online] (Останнє оновлення 19 грудня 2017) Доступно: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypu> [Дата звернення 15 березнь 2018].
11. Стрюк, М.І., Семеріков, С.О. та Стрюк, А.М., 2015. Мобільність: системний підхід. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 5, Том 49, с. 37–70.
12. Теперик, Д., 2010. Роль международной академической мобильности в процессе развития карьеры молодых ученых Европы. В: В. И. Астахова и др. редкол., *Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины: Материалы Международной. научно-практической конференции*. Харьков, Украина, 16-19 ноября 2010. Харьков: Изд-во НУА.
13. Український державний центр міжнародної освіти, 2018. *Перший Український форум міжнародної освіти відбувся у Києві*. (Останнє оновлення 23 березня 2018) [online]

- Доступно: <http://studyinukraine.gov.ua/uk/pershij-ukrainskij-forum-mizhnarodnoi-osviti-vidbuvsya-u-kiyevi/> [Дата звернення 15 березнь 2018].
14. Урядовий портал, 2015. *Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова КМУ від 12 серпня 2015 р. № 579.* [online] Доступно: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd/> [Дата звернення 15 березнь 2018].
 15. Хромов, М.І., 2009. Сутність і особливості людського капіталу в системі соціально-економічних категорій. *Економіка і право*, 3, с. 140–145.
 16. National Office Erasmus+UA, 2018. *Програма ЄС Еразмус + відкрита для України.* [online] Доступно: <http://erasmusplus.org.ua/> [Дата звернення 15 березнь 2018].
 17. American Councils for international education, 2018. [online] Доступно: www.americancouncils.org [Accessed 15 March 2018].
 18. Auriol, L. Misu, M. and Freeman, R., 2013. *Careers of Doctorate Holders: Analysis of Labour Market and Mobility Indicators* [online] OECD Publishing. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/careers-of-doctorate-holders_5k43nxgs289w-en [Accessed 15 March 2018].
 19. Avveduto, S., 2010. Mobility of PhD Students and Scientists. In: P. Peterson, E. Baker and B. McGaw, eds 2010. *International Encyclopedia of Education. 3rd ed.* Oxford: Elsevier Academic Press. Vol. 4.
 20. Deutscher Akademischer Austauschdienst German Academic Exchange Service, 2018. [online] Available at: <https://www.daad.de/en/> [Дата звернення 15 березня 2018].
 21. European Commission, 2018. *The European Commission's priorities.* [online] Available at: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/> [Accessed 15 March 2018].
 22. Schering Stiftung, 2018. [online] Available at: <https://scheringstiftung.de/en/> [Accessed 15 March 2018].
 23. The Fulbright Association, 2018. [online] Available at: www.fulbright.org [Accessed 15 March 2018].
 24. The Pie News, 2018. *International mobility not inclusive – report.* [online] (Last update 05 February 2018) Available at: <https://thepienews.com/news/international-mobility-not-inclusive-say-sociologists/> [Accessed 15 March 2018].
 25. The Pie News, 2018. *Student mobility growth to drop 4% over ten years.* [online] (Last update 31 January 2018) Available at: <http://thepienews.com/news/student-mobility-slows-down-bc-report/> [Accessed 15 March 2018].
 26. Visegrad Fund, 2018. *Visegrad Scholarship Program.* [online] Available at: <https://www.visegradfund.org/apply/mobilities/visegrad-scholarship/> [Accessed 15 March 2018].

Інформація про автора

Попій Ірина Василівна – аспірант кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: irina.popyu@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0761-9768>.

Стаття надійшла до редакції: 27.09.2018 р. Прийнята до друку: 15.10.2018 р.